



You are accessing the Digital Archive of the Catalan Review Journal.

By accessing and/or using this Digital Archive, you accept and agree to abide by the Terms and Conditions of Use available at http://www.nacs-catalanstudies.org/catalan_review.html

Catalan Review is the premier international scholarly journal devoted to all aspects of Catalan culture. By Catalan culture is understood all manifestations of intellectual and artistic life produced in the Catalan language or in the geographical areas where Catalan is spoken. Catalan Review has been in publication since 1986.

Esteu accedint a l'Arxiu Digital del Catalan Review

A l' accedir i / o utilitzar aquest Arxiu Digital, vostè accepta i es compromet a complir els termes i condicions d'ús disponibles a http://www.nacs-catalanstudies.org/catalan_review.html

Catalan Review és la primera revista internacional dedicada a tots els aspectes de la cultura catalana. Per la cultura catalana s'entén totes les manifestacions de la vida intel·lectual i artística produïda en llengua catalana o en les zones geogràfiques on es parla català. Catalan Review es publica des de 1986.

Els marcadors discursius en l'assaig: algunes estratègies de l'escriptura de Joan Fuster
Vicent Salvador

Catalan Review, Vol. VIII, number 1-2, (1994), p. 323-334

ELS MARCADORS DISCURSIUS EN L'ASSAIG: ALGUNES ESTRATÈGIES DE L'ESCRITURA DE JOAN FUSTER

VICENT SALVADOR

Hi ha una sèrie de termes que l'anàlisi del discurs —en un sentit ampli de l'abast d'aquesta etiqueta disciplinar— ha manllevat al lèxic del llenguatge ordinari o bé al de l'antiga tradició de la Retòrica. Aquest manlleu no passa sense una certa translació metafòrica que confereix una significació més abstracta als termes: discurs, escriptura, estratègia, interacció, mecanisme o negociació del sentit són algunes d'aquestes expressions que pretenen configurar un metallenguatge propi de la disciplina i que estan relacionades amb diverses facetes de la interacció discursiva.

Al capdavant, l'anàlisi del discurs palesa una indefugible dimensió pragmàtica: la consideració de l'ús del llenguatge com a activitat, com a interacció en unes determinades situacions contextuals. Fins i tot quan es tracta de textos escrits, aquesta dimensió és ben palmària, ja que el text, malgrat el seu estatisme aparent, no és més que una baula d'un procés d'interacció; o, si es prefereix, un producte que conserva les petges del procés i que comporta instruccions d'ús per al receptor (BROWN & YULE 1983). En el si d'aquest marc de referències és on hem de situar el concepte d'estratègia. Manllevat al lèxic grec de caire militar —l'art de planificar una guerra per assolir la victòria—, el terme «estratègia» remet a un càlcul d'iniciatives coordinades i encadenades, a unes maniobres complexes que tenen lloc en un teatre d'operacions i que palesen el propòsit de la consecució d'unes finalitats interessades.

No cal dir fins a quin punt aquesta metàfora és adequada per expressar aspectes centrals dels processos discursius: com ara, els objectius que tota activitat verbal es proposa, la complexitat articulada de la interacció que es produeix i els obstacles a superar per assolir aquells objectius. Les adherències bèl·liques del vocable —activades plenament en el cas del discurs polèmic i fins i tot en el de moltes argumentacions directament abocades a la persuasió de l'auditori— troba sempre una correspondència en la consciència dels obstacles que hi han de ser superats. El discurs serà vist, així, com un treball destinat a vèncer unes dificultats —de comprensió de fenòmens, d'interrelació humana— i, encara, com un esforç de competició amb un adversari amb el qual es dialoga. La noció de diàleg —interacció dialògica i

dialèctica— és a la base d'aquesta concepció que valora, en la millor tradició de Bateson, els aspectes complementaris de la competitivitat i la cooperació: es tracta, en definitiva, d'una interacció controlada, sotmesa a unes regles de joc sobre l'escenari teatral de les institucions socials.

És des d'aquesta perspectiva com podrem parlar, per exemple, d'estratègies d'autopresentació, de l'emergència d'una figura del Jo discursiu en les condicions més propícies per a la consecució de les finalitats del discurs. L'ingent treball —tan intuïtiu sovint— d'Ervin Goffman ha estat cabdal per comprendre la dinàmica d'aquesta representació del Jo, que tantes implicacions comporta des del punt de vista de la cortesia o de la persuasió d'un auditori. Un auditori, d'altra banda, del qual s'esperarà un determinat comportament interpretatiu com a ideal de recepció que les estratègies discursives postulen.

Seria prolixa, sens dubte, l'enumeració dels treballs que l'anàlisi del discurs ha realitzat durant la darrera dècada en el marc d'aquesta xarxa conceptual. Ja fa deu anys, Gumperz titulava *Discourse strategies* una de les seues publicacions de més incidència en aquesta àrea epistemològica, en particular pel que fa a l'anàlisi de la conversació. Però la contraposició de discurs conversacional i discurs literari —en part coincident amb la polaritat oralitat / escriptura (SALVADOR 1990)— hauria de ser convenientment deconstruïda. Almenys si acceptem, amb Roger Fowler, que l'anàlisi del discurs hauria d'estudiar amb una perspectiva global el conjunt de la tipologia de les activitats discursives, sense cap aïllacionisme totèmic del discurs literari.

Deborah Tannen (1989) insisteix a bastament en les estratègies compartides per ambdós tipus de discurs: més en concret, pel poètic i el col·loquial. En gran mesura, aquestes estratègies impliquen un compromís participatiu (*involvement*) dels interlocutors: val a dir, també, de l'autor i el lector. No es tracta només d'un compromís limitat a la cooperació interpretativa, sinó que apunta, a més, a certs aspectes de l'esfera emocional en un sentit ampli: «The similarity between conversational and literary discourse exists because both seek not merely to convince audiences (a purportedly logical process), but also to move them (an emotional one)» (TANNEN 1989: 33). L'autora subratlla, en concret, determinades estratègies de compromís relacionades amb el ritme, la repetició i les anomenades figures retòriques, com a recursos compartits per la lírica i la conversació. Però no és la poesia l'únic gènere literari que participa d'estratègies d'aquesta mena. L'assaig, per exemple, és un gènere eminentment dialògic: si més no, l'assaig deliberatiu interior (ANGENOT 1983), que

naix històricament de la *causerie* montaigniana i que assoleix un to d'autoconversa i de confidència al lector: un to confidencial —íntim també, però diferent del de la lírica—, que propicia, com han assenyalat els teòrics del gènere, una lectura silenciosa de les seues pàgines.

Joan Fuster ha estat un dels més brillants practicants hodierns d'aquesta fórmula genèrica, que ell mateix ha definit sovint, tot subratllant-ne el caire conversacional: «Són "assaigs": poca cosa ... de fet, tracten problemes de cada dia —els meus, si més no—, precisament els mateixos que constituïrien la matèria d'una conversa familiar, cordial, en el cas que el lector i jo ens trobéssim cara a cara i ell s'hi interessés» (DO, 8). La confrontació del confessat conversacionalisme del seu discurs assagístic amb la seua pràctica col·loquial —el Fuster oral, en part perdut, en part conservat per mitjans més o menys indirectes (MOLLA 1992)— hi projecta nova llum, i una forta confirmació del to dialògic que amara la seua escriptura. Poques vegades el concepte de *ratio* ha reviscolat amb tota la seua virtualitat etimològica d'enraonament: interacció verbal multiperspectivista, col·loquial.

Personalment (SALVADOR 1993), he triat l'expressió «l'estratègia del centaure» per caracteritzar, amb un recurs lúdic propi de l'agosament d'un títol assagístic, el tarannà personal, intel·lectual i literari de la figura fusteriana. Es tractava de remarcar la duplicitat inherent a la personalitat d'un escèptic compromés, d'un apassionat cautelós per higiene; d'un humanista en ple segle de l'especialització; d'un escriptor decantat cap a l'assaig crític. L'escriptura fusteriana és, en aquest sentit, centàurica, bifront, ambiciosa de globalitat, eternament heterodoxa de si mateixa. No és fàcil descriure l'estratègia —les diverses estratègies— de l'escriptura del centaure. Em centraré ara només en alguns mecanismes discursius que es detecten en llur expressió textualitzada i que hi són disposats, al text, com a marca d'una coherència discursiva que el lector haurà de saber activar.

Algunes vegades se n'ha dit *connectors*, però caldria, en tot cas, adjectivar el terme: connectors argumentatius, connectors pragmàtics... Osvald Ducrot i els seus col·laboradors han estudiat amb acuitat la funció argumentativa de molts connectors en francès. I també alguns cognitivistes com ara Paul Kay o Charles Fillmore. La dimensió pragmàtica —més o menys inserida en les estructures convencionals de la llengua— hi és indefugible. En definitiva, si es parteix d'una visió *discursivista* del producte textual, el text perd la seua autonomia com a objecte d'estudi per inserir-se en un procés interactiu del qual és només una part: però, això sí, una part que reflecteix d'algun manera la totalitat.

En aquest sentit, el terme «marcadors discursius» (*discourse markers*), que dona títol a un llibre de Deborah Schiffrin (1987), resulta més comprensible i motivat per als nostres propòsits. L'analista estudia, així, uns indicadors detectats en el text —sovint, però no necessàriament, com a elements que expliciten la connexió entre algunes de les parts del seu contingut— i que remetent al procés d'interacció discursiva que se serveix del text com a instrument. Els marcadors, doncs, evocuen —i invoquen— uns passos en la progressió temàtica que el lector haurà de realitzar per interpretar coherentment el conjunt; però, a més, evocaran i invocaran una relació determinada, modalitzada, de l'autor amb els continguts tractats i una relació interpersonal convenientment programada amb el lector imaginat. Els marcadors anuncien i propicien, per tant, un to, una actitud envers la perspectiva adoptada i els mecanismes del diàleg amb el receptor. Són, en un mot, marques d'una estratègia que l'escriptor adopta en el procés inacabat de l'escriptura.

Parlem de procés inacabat en el sentit que aquest no s'acomplirà fins arribar a la fase de recepció activa per part d'uns lectors. Però el text palesa en ell mateix uns dispositius que operen com a instrucció interpretativa. Val a dir que inscriu en la seua carnadura la imatge d'un lector ideal o modelic per al qual ha estat escrit i que haurà d'omplir, cooperativament, uns buits textuais a partir d'operacions d'abducció que el text suggereix. Charles Fillmore (1983: 5) ens dissenyà així el concepte general del lector ideal: «Simplifying a little, The Ideal Reader is someone who knows, at each point in a text, everything that the text presupposes at that point, and who does not know, but is prepared to receive and understand, what the text introduces at that point».

Però Fillmore hi expressava una cautela: «simplifying a little». Perquè el lector que el text preveu no només ha de rebre i entendre, per molt activa que en siga la interpretació, els continguts enunciat. Hi ha també una qüestió d'actituds, un aspecte tonal o interpersonal que no pot ser desvinculat de qualsevol interacció comunicativa. Hi ha un *involvement* determinat que els marcadors han de saber activar, al servei de l'estratègia escollida per l'escriptor. Molts d'aquests marcadors de l'escriptura assagística de Fuster —connectors de continguts textuais o no— funcionen amb aquesta finalitat d'involucrar el lector en una tonalitat conversacional. La seducció i la capacitat persuasiva que el discurs fusterià assoleix no s'explicarà sense aquest procediment subtil que podem comprovar en l'examen d'algunes mostres representatives.

Schiffirin parteix d'una definició sumària del seu objecte d'estudi: «I operationally define markers as *sequentially dependent* elements

which bracket units of talk.» (SCHIFFRIN 1987: 31) Conjuncions (connectors estrictes), adverbis com *now* i *then* o expressions de més extensió sintagmàtica com *you know* o *I mean* són alguns d'aquests elements que l'autora estudia des d'una perspectiva discursiva —*sequentially dependent*— i que contribueixen a assenyalar organitzativament unitats de parla.

Els marcadors contribueixen així a la configuració d'una coherència discursiva: són indicis que ancoren seqüències de discurs en determinats contextos d'ús i funcionen com a instruccions per a la tasca d'assignació d'una coherència pragmàtica global —una integració dels diversos nivells discursius— que el lector ha de realitzar. La remissió que practiquen cap a una determinada figura d'autor model, una actitud —irònica, per exemple, o didàctica— del Jo discursiu envers el seu receptor, o una postura reflexiva i avaluativa del discurs mateix, són algunes de les funcions dels marcadors en la complexa dinàmica de la interacció, tant oral com escrita. D'altra banda, llur status formal com a unitats lingüístiques és molt variat, com hem vist. Aquí en triarem alguns casos, ben rellevants, que apareixen en l'assaig fusterià, amb una especial insistència en els que constitueixen unitats fraseològiques —locucions, construccions gramaticals esquemàtiques, expressions codificades, formulismes—, en el benentès que aquestes estructures, sovint menystingudes epistemològicament per algunes escoles lingüístiques, són particularment freqüents en l'àmbit de la marcació discursiva i constitueixen un camp d'estudi encara poc transitat per la filologia catalana.

D'altra banda, la mostra que ens aprofitarà de corpus procedeix de diversos textos fusterians de caire més o menys assagístic. A vegades es tracta d'assaig pur, com ara el *Diccionari per a ociosos*, o de textos inicialment periodístics com els aplegats en *Notes d'un deficiós*; o bé dels aforismes de *Consells, proverbis i insolències* o de *Sagitari*; unes altres, finalment, el material és extret d'estudis que s'acosten al tractat o a la monografia, com és el cas d'*Heretgies, revoltes i sermons* o *L'aventura del llibre català*, però que palesen ben a les clares trets de l'estil assagístic. Ben mirat, el conjunt de la producció fusteriana —amb la sola excepció de la lírica, i encara amb molts matisos— traspua el regust de l'assaig, del gènere que va triar com a motle expressiu més adient al seu tarannà d'escriptor. Tota la seua obra és, en algun sentit profund, un llarg diari contínuament refer. L'oscil·lació entre l'extrem sentencios de l'aforisme, la llibertat expressiva del periodisme i el rigor expositiu de la monografia acadèmica —sempre acadèmica d'una manera molt particular— no és sinó una manifestació de la diversitat d'un llarg discurs dietarístic on

l'autor s'examina la consciència i conversa amb si mateix sobre les dades del món que l'envolta, tot tenint el lector com a testimoni mut i destinatari final de l'íntima conversa.

L'antidogmatisme de l'assaig —si més no del fusterià— és el propi d'un exercici crític que es mira amb suspicàcia els sabers rebuts i fins i tot la seua pròpia opinió, sempre revisable. D'alguna manera, el tarannà escèptic de l'escriptor fa que el seu discurs polemitze, matise, rectifique contínuament. Es tracta, al capdavall, d'un pensament *en devenir*, cautelós respecte de les trampes de la ideologia, de les aparences i de la moda, i, doncs, inspirat per una heterodòxia contumaç que s'aplica a la seua pròpia opinió. Ho ha expressat amb encert Adorno (1962: 3), en parlar de l'assaig com a forma: «L'assaig consumeix les teories que troba prop seu: la seua tendència s'orienta sempre cap a la liquidació de l'opinió, fins i tot de l'opinió de la qual parteix».

S'ha dit que l'escriptura fusteriana sembla sempre feta contra algú o contra alguna idea. I en efecte, la polèmica, la refutació, la rèplica hi són un ingredient cabdal: el coneixement *in progress* avança per mitjà d'una gimnàstica dialèctica que aboca sovint en un autèntic pugilat de Fuster contra Fuster. És una característica de l'assagisme fusterià que es reflecteix contínuament en l'aparició de certs connectors: el contrast opositiu o matisador trau el cap ací i allà i es textualitza com a seguit de marcadors de caire adversatiu.

Aquest grup de marcadors —els connectors adversatius— són precisament els que més atenció han rebut en la lingüística dels darrers anys. No només en el món anglo-saxó i francòfon (ANSCOMBRE & DUCROT 1983; SCHIFFRIN 1987; etc.), sinó també en la filologia catalana, on M^a Josep Cuenca ha fet aportacions de pes que superen sovint el marc estrictament oracional i assoleixen una consideració discursiva (CUENCA 1991: 4.3). Però tornem a Fuster, al seu ús sovintejat, flexible i discursivament dútil, dels connectors que marquen contrast.

Cal dir, en primer lloc, que hi trobem exemples nombrosíssims d'aquesta mena, tant en el nivell oracional com en el textual. El contrabalanceig d'argumentacions ho propicia, sens dubte. I això sense comptar els casos en què el contrast semàntic o pragmàtic entre dues enunciacions successives no requereix l'explicitud del connector: n'hi ha prou amb la simple juxtaposició, o bé amb l'incís entre guionets. A vegades, també, el contrast es textualitza per mitjà d'una disjuntiva alternativa que nega el valor de l'enunciació precedent i que en realitat es podria parafrasejar com «però potser també que...»: «Hi ha un silenci espès, una mica tèrbol. O no: la xaranga ataca un aire alegre, de solfa anònima o subalterna» (S, 15). Per descomptat, els

mitjans de marcar un contrast discursiu són molt més variats que el llistat tradicional de les conjuncions adversatives i concessives. D'altra banda, és la seqüència discursiva la que carregarà de força argumentativa un membre sobre el que el precedeix, per damunt del fet que el marcador siga de caire opositiu, matisador o concessiu. Com en la vida i en el proverbi, l'última paraula és més poderosa: «Ara vindrà el que riurà».

El discurs fusterià remarca a vegades la potencialitat superior del segon membre del parell en contrast: «La força és encara un mitjà de persuasió. Ara, això sí: el més lent i el més fràgil dels coneguts» (CPI, 99). En altres casos, tal com s'esdevé amb els mecanismes conversacionals que simulen el manteniment d'un compromís d'equilibri, la contraposició d'opinions es fa després d'haver cedit retòricament a l'argumentació precedent una *parcel·la* d'acord. És el mecanisme del *sí, però*, que fins i tot pot expressar-se amb una reduplicació, ben col·loquial i ben reticent, de la partícula afirmativa: «Paul Valéry.— *Sí, sí*, tot el que vostès vulguin. Però els diamants no són comestibles». (CPI, 80); «*D'acord. Ara: des del punt de vista del comensal el problema hauria de ser ben altre*». (ND, 25); «*Certament, les paraules del Barbaflorida no són gaire impressionants ni reveladores. Només que em fa gràcia evocar-les, com una petita cerimònia gratuïta*» (S, 31); «*Bé: però ¿què vol dir...*» (CPI, 32).

Fins a tal punt el mecanisme és habitual en l'ús lingüístic col·loquial, que sovint determinades expressions d'acord es convencionalitzen com a marcador del contrast argumentatiu subsegüent, com en aquest cas amb valor de matisació restrictiva: «L'únic ideal respectable és la sacietat. *Bé: totes les sacietats sumades*» (S, 86). Al capdavant es tracta d'un mecanisme *de transacció* al servei d'una estratègia discursiva molt concreta: la d'oferir, als ulls del lector, una autoimatge dialogant, negociadora, alhora refinada i eficaç.

En ocasions el contrast és marcat per locucions molt indirectes que assoleixen valors de concessivitat en la fraseologia popular, bé com a indicadors de rellevància discursiva (*el cas*), bé com a referència totalitzadora (*tot*) que justifica l'especificació del detall discordant amb la tesi mantinguda prèviament: «les senyores aguanten amb una relativa elegància el propòsit de dissimular les seues ruïnes físiques, amb l'ajuda de cosmètics, de fàrmacs, de massatges. Més val així. *I el cas és que*, moltes d'aquestes senyores, molts d'aquests senyors, no arriben encara a eliminar els seus "michelins", i els exhibeixen sense vergonya». (ND, 19); «El pas de l'edició erudita a l'edició de bibliòfil és imperceptible. *Tot s'ha de dir*: els promotors d'aquestes especulacions no eren, malgrat tot, una tribu eixarreïda i mòmia» (ALC, 61). Un altre exemple d'expressió convencionalitzada com a

indicador de contrast matisador i que conserva l'aire de la interacció cara a cara és aquest: «És com llegir pornografia. *Calma*: com llegir pornografia als seixanta anys, que, dalt o baix, són els meus» (ND, 31).

És característic dels connectors —i dels marcadors en general— el valor *fòric*, per relació amb elements anteriors i/o posteriors del discurs. Però no és impossible que aquests elements formen part merament del context i romanguen, per tant, absents del text, evocats en la nebulosa de l'implícit. En aquest sentit, el connector pot ocupar una posició absolutament inicial, com ara en aquest començ d'un aforisme que constitueix un text exempt: «*De tota manera*, encara hi ha un guany apreciable en el pas de considerar el treball com un càstig a considerar-lo com una mercaderia». (CPI, 82) Igualment es pot donar l'exemple invers, en què el connector vaja seguit simplement d'uns punts suggestius que deixen lliure la imaginació del lector: «*I tanmateix...*» (DO, 195).

M^a Josep Cuenca (1991: 237-238) ha fet notar la funció d'alguns matisadors que inclouen alguna referència totalitzadora, del tipus de «sigui com sigui», «malgrat tot», «en qualsevol cas», etc.: «L'oració (o conjunt d'oracions) antecedent es presenta així com una de les possibles manifestacions de la totalitat a la qual s'oposa l'oració amb el matisador». L'explicació és plenament acceptable, però potser caldria subratllar que sovint aquest tipus de marcadors aconsegueixen la finalitat de *posar entre parèntesis* les alternatives exposades prèviament i reconduir el discurs al seu punt de màxima pertinència. En ocasions es tracta d'alternatives disjuntives que s'unifiquen en una pseudocondicional o condicional universal (com en el cas de la construcció «tant si... com si no...» o de l'expressió anglesa «either or not»). Al capdavant es tracta de *deixar enrere* com a irrellevants determinades argumentacions precedents i focalitzar l'atenció en l'argumentació principal.

El mateix procediment se segueix quan l'antecedent és un parell adversatiu, que veu suspesa la seua pugna argumentativa gràcies a la introducció d'un nou element: un nou element que s'oposa, amb més força argumentativa, al conjunt del parell anterior. El procés discursiu clou així una mena de debat i assoleix un caire conclusiu o fins i tot indica clarament l'inici d'un nou tema. Fuster utilitza sovint aquest recurs per donar un caràcter de síntesi epifonemàtica a certs enunciacions, per mitjà de marcadors com els esmentats suara o d'altres ben característics de la seua prosa: «comptat i debatut», «tot ben garbellat», «tot compte fet», etc. El procediment està emparentat amb la tendència de l'assagista —del moralista, en última instància— a examinar críticament les opinions comunes i desvelar una perspectiva més profunda de la visió de la realitat per sota les aparences.

Marcadors com són «si bé es mira», «ben mirat», «en definitiva», etc. són exponents d'aquesta estratègia de desvelament.

Però la conclusió *visionària* no sol aparèixer sense el debat previ, almenys fora de la densitat encapsulada del text aforístic. El debat, explícit o implícit, precedeix habitualment la frase lapidària. D'aquesta manera, la connexió adversativa, sense deixar de ser binària com correspon al seu cànon oracional, permet una progressió contrastiva del discurs que dibuixa la ziga-zaga de la deambulació assagística, de la matisació gairebé indefinida. Un exemple serà bona mostra d'aquest artífici per mitjà del qual l'escriptor sembla forçar els esquemes del pensament dicotòmic en un procés de raonament amb aparença de naturalitat expressiva: «Aquest país —“requion” o “reino”— és, en termes generals, de clima bondadós. *Bé*: hi ha les zones de l'interior, muntanyenques o no, de secà implacable, que, durant uns quants mesos de l'any, pateixen un fred inútil i amarg. *Però*, a mesura que ens acostem a la mar, la cosa es dulcifica una miqueta. Segons com es mire, la meteorologia és relativament benigna. *De tota manera*, quan hi fa fred, fa fred, i un fred que pela» (ND, 39). Caldria afegir encara que, en aquest fragment, la presència de marcadors de modalització («en termes generals», «segons com es mire») filtra el grau d'adhesió de l'autor a l'exactitud dels enunciats i dulcifica —i justifica alhora— la seqüència trimembre dels marcadors adversatius.

Amb tot, l'encadenament de marcadors troba la màxima expressió de sincretisme en aquest aforisme, on l'assertió provocadora és profusament modalitzada: «*En realitat, si bé es considera, resulta que els poetes importants s'han limitat sempre a fer versos a la lluna*» (CPI, 76). D'altra banda la modalització se serveix sovint de certs marcadors de caire metadiscursiu: «*Diuen, i m'ho crec*, que no podem tenir autonomia sense “consensus”». (ND, 35); «*Altrament, la Barcino ha estat l'única editorial —o gairebé l'única— que s'ha sentit “catalana” en el ple i més exacte sentit del terme: atenta a Guardamar i a Salses, a Fraga i a Maó. És una manera de dir-ho*» (ALC, 66). Aquests marcadors metadiscursius de caire modalitzador responen, en realitat, a una estratègia cautelar envers el llenguatge i els enganys de la semàntica: la mateixa cautela que mena Fuster a usar —fins a l'abús, en ocasions— les cometes o la cursiva com a signe de distanciament, o bé a explicitar la seua desconfiança envers el lèxic i a propugnar una certa higiene lexicogràfica. Al tarannà escèptic no li podien passar per malla els paranys habituals del llenguatge.

Hi ha uns altres marcadors metadiscursius no vinculats directament amb la modalització. Poden ser meres instruccions d'ordenació de la seqüència discursiva, o indicadors de paràfrasis més

o menys resumidores: «*Per dir-ho de pressa: un vague ideal de democràcia s'hi insinua*» (HRS, 95). O bé teatralitzen en el text la urgència de l'enunciació d'un punt: «*M'apresso a dir que...*» (DO, 98). O rebaixen retòricament la rellevància d'una consideració afegida: «*I, posats a parlar per parlar, encara seria factible una altra irònica propugnació del plagi*» (DO, 142). El procediment té la gràcia d'oferir al lector una imatge, construïda literàriament, del procés d'enunciació. El lector esdevé així, fictíciament, un espectador de luxe: assisteix a la *preestrena* de l'obra, i des d'un lloc privilegiat entre bastidors. Aquesta és, en definitiva, una estratègia típicament assagística —la *preestrena* no és al capdavant sinó un *assaig* de la funció—, com subratlla Adorno (1962: 23) quan diu, emprant també una imatge teatral, que l'assagista «no pensa, en sentit estricte, sinó que es fa escenari d'experiència espiritual, sense analitzar-la».

Ben sovint, els marcadors fusterians indiquen una actitud emotiva de l'enunciador: sorpresa, incredulitat, lamentació, repugnància, protesta indignada... Sempre, és clar, des de la perspectiva teatralitzadora que fa del text un escenari de fantasia. Hi podríem parlar d'*evidentials*, en el sentit que dóna a aquest terme la lingüística cognitiva, i que recobreix també el que en aquest paper hem denominat marcadors de modalització. Corresponen, dit vagament, a un filtratge subjectiu —emotiu, en el cas que ara ens ocupa— dels continguts de l'enunciat.

A vegades es tracta d'interjeccions més o menys convencionalitzades. De fet, i siga dit de passada, la interjecció —sobre la qual Fuster ha teoritzat en algun passatge— esdevé automàticament un artifici retòric quan passa a la lletra escrita com a pura transcripció d'una exclamació que és viva en el discurs més íntim i directe: si la lírica es pot permetre la seriositat de l'ús interjectiu, fora d'aquest gènere sol carregar-se d'un to imitatiu poc creïble i fàcilment parodiabile. Fuster la utilitza, tanmateix, en alguns casos, com ara en aquest exemple de marcador que indica l'actitud emotiva de l'autor —desgrat, distanciament negatiu— envers el contingut de l'enunciat anterior: «De fet, els morabits, els rabins i els cardenals són una mateixa fauna. *Uf!*...» (ND, 47). Una altra interjecció, amb cert prestigi literari, funciona com a indicador de lamentació que marca l'actitud davant un enunciat: «M'agrada Vivaldi, m'agrada Cole Porter, m'agrada —*ai!*— “La reina mora”. Dec ser un cas perdut» (ND, 48). Però no ens hem d'enganyar: la interjecció lamentativa no aconsegueix aquí una funció pròpiament expressiva, ans és una construcció dramàtica que acluca l'ull al lector i li demana irònicament complicitat. L'autocommiseració en públic, i més encara en lletra impresa, sol tenir aquest efecte calculat de caire polifònic: «I no

perquè, *pobre de mi!*, jo siga un heretge proterviós i descarat» (CF: 7).

Altres voltes la interjecció, «ah» en aquest cas, integrada en una construcció més complexa, pot indicar —ficticiament i amb ironia connivent— sorpresa o expressió desiderativa: «Mentrestant, la pantomima de les “felicitacions” és vàlida... “¡Feliz año nuevo!”... ¿Ah, sí?...» (ND, 45); «Ah, si pogués triar les meves indignacions!» (CPI, 131). També pot tractar-se d'un vocatiu —originàriament una invocació a l'interlocutor— fixat com a marcador discursiu de resposta i que emfasitza davant el receptor una actitud negociadora que pretén canviar l'actitud d'aquest per mitjà de la interacció verbal subsegüent: «Res d'homenatges, *home*. La hipocresia és una exigència que la virtut imposa al vici» (CPI, 45). I cal dir que es tracta d'un marcador, prototípicament conversacional, difícil d'especificar en les seues condicions d'ús, com bé saben molts estrangers que ho han intentat.

Un altre capítol vinculat a les consideracions sobre la interjecció —pròpia o impròpia, com deien les gramàtiques— és el de les invocacions o *jaculatòries* religioses: «Quina vida, *marededéu!*» (ND, 29); «Quins tedèums, *cristo!*...» (ND, 46); «Però, *per l'amor de Déu!*, que deixen tranquil el passat!» (ND, 49). No és difícil interpretar els corresponents marcadors com a indicadors de queixa, d'emfasització ponderativa i de súplica respectivament. Una mica diferent és el cas d'una expressió arcaïtzant, no directament invocadora, que funciona com a marcador emfasitzador del refús: «Jo no l'he llegit, i *Déu me'n guard*, de perdre-hi el temps» (HRS, 131).

El joc polifònic —ho hem vist— és molt freqüent en l'ús de certs marcadors. La ironia n'és, sovint, un corol·lari quan es produeix un distanciament que inverteix la intenció del discurs alié que ressona en l'enunciació. Seria prolix espigolar-ne exemples en l'assaig fusterià. En donarem dos només, a tall de mostra il·lustrativa. En un cas es tracta de l'expressió «Sí senyora», que posa en escena un interlocutor femení i un quadre d'acceptació servil, ara ironitzat: «La referència queda clara, i m'invente l'eslògan: “la Drecha!, unida!, jamás serà vencida!” *Sí senyora*: la “Drecha” sempre ha estat més unida que l'esquerra» (ND, 23). L'altre és un marcador de sorpresa que pondera la reacció davant un esdeveniment poc previsible: «I, *ves per on*, fra Ferrer feia el joc als erasmistes!...» (HRS, 72). D'alguna manera, l'ús que fa Fuster d'aquesta expressió la converteix, a més, en un marcador de discurs indirecte lliure, evoca el fantasma d'una altra veu —i d'una altra actitud— no assumida per l'enunciador.

Deixem en aquest punt una reflexió que seria inacabable si volíem donar compte de la totalitat dels marcadors que l'assaig fusterià activa al servei de les seues estratègies d'interacció amb el lector. N'hem fet

un tast il·lustratiu i prou. L'anàlisi del discurs —per sort, com més va més desenvolupat en l'àrea de la filologia catalana— té un mener en l'estudi de l'assagisme fusterià, tan fecund si es comparen les seues estratègies amb els mecanismes de la interacció conversacional. I és que, si bé es mira, la literatura i la conversació no són dos mons autàrquics, malgrat les temptacions dels aïllacionismes inspirats per la inèrcia acadèmica.

VICENT SALVADOR
UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ADORNO, T. W. (1962): *Notas de literatura* (tr. esp.), Barcelona, Ariel.
 ANGENOT, M. (1983): *La parole pamphlétaire*, Paris, Payot.
 ANSCOMBRE, J.C. & O. DUCROT (1983): *L'argumentation dans la langue*, Bruxelles, Mandarga.
 BROWN, G. & G. YULE (1983): *Discourse Analysis*, Cambridge, CUP.
 CUENCA, M.J. (1991): *Les oracions adversatives*, València, Institut de Filologia Valenciana/ Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
 FILLMORE, Ch. (1983): *Ideal readers and real readers*, Berkeley Cognitive Report 5.
 MOLLÀ, T. (1992): *Joan Fuster. Converses inacabades*, València, Ed. Tàndem.
 SALVADOR, V. (1990): «L'Anàlisi del Discurs, entre l'oralitat i l'escriptura», *Caplletra* 7: 9-31.
 SALVADOR, V. (1993): *Fuster o l'estratègia del centaure*, València, Ed. Bullent.
 SCHIFFRIN, D. (1987): *Discourse markers*, Cambridge, CUP.
 TANNEN, D. (1989): *Talking voices. Repetition, dialogue and imagery in conversational discourse*, Cambridge, CUP.

REFERÈNCIES DEL CORPUS DE JOAN FUSTER

- ALC: *L'aventura del llibre català*, Barcelona, Ed. Empúries, 1992
 CF: *Combustible per a falles*, Alzira, Ed. Bromera, 1992
 CPI: *Consells, proverbis i insolències*, Barcelona, ed. 62, 2ª ed., 1992
 DO: *Diccionari per a ociosos*, Barcelona, Ed. 62, 2ª ed., col. El cangur, 1978
 HRS: *Heretgies, revoltes i sermons*, Barcelona, Ed. Selecta, 1968
 ND: *Notes d'un desficiós*, València Almodín, 1980